

Morfologiškai sud#ting# termin# vertimo problemos: untenantability atvejis

Ratkus, Artu#ras

Morfologiškai sud#ting# termin# vertimo problemos: untenantability atvejis

Vertimo studijos, vol. 15, 2022

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=692774354004>

DOI: <https://doi.org/10.15388/VertStud.2022.4>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Morfologiškai sudėtingų terminų vertimo problemos: untenantability atvejis

Translation of Morphologically Complex Terms: The Case of untenantability

Artūras Ratkus arturas.ratkus@flf.vu.lt
University of Vilnius, Lithuania

 <https://orcid.org/0000-0001-6863-9335>

Vertimo studijos, vol. 15, 2022

Vilniaus Universitetas, Lithuania

DOI: <https://doi.org/10.15388/VertStud.2022.4>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=692774354004>

Summary: Straipsnyje nagrinėjamos morfologiškai sudėtingų terminų supratimo ir vertimo problemos. Morfologiškai sudėtingi terminai dažnai turi savitą, neprognozuojamą reikšmę, kurią lemia ne tik šių žodžių dėmenų ryšiai, bet ir atskirų dėmenų individuali istorija ir leksinės savybės. Nagrinėjamas teisės terminas untenantability priklauso margai sudėtingos semantikos derivatų grupei, turinčiai baigmenį -able. Straipsnyje argumentuojama, kad untenantability reikšmė niekaip nesusijusi su modalinio būdvardžio able ‚galintis, gebantis‘ reikšme. Šio žodžio morfologinė struktūra ir sintaksinė vartoseną atskleidžia jo ‚netinkamumo nuomai‘ reikšmę, kurią patvirtina ir dalykiškai patikslina jo vartoseną teisės kontekstuose.

Keywords: žodžių daryba, derivacija, teisės terminas, vertimas, reikšmė, nuoma.

Abstract: The article addresses problems of understanding and translation of morphologically complex terms, often characterized in terms of idiosyncratic and unpredictable semantics. This is due not only to the complex structural relations within such words, but also the individual history and idiosyncratic lexical properties of their components. The law term untenantability belongs to a motley group of semantically complex derivatives in -able. It is argued that untenantability bears no semantic relation to the modal adjective able. The morphological structure of untenantability and its syntactic properties highlight its meaning of ‘unfit for tenancy’. This meaning is corroborated, and its specifics clarified, by the use of untenantability in legal contexts.

Keywords: word building, derivation, law term, translation, meaning, lease.

1. Įžanga

Lietuvoje publikuotuose teisės terminų žodynuose morfologiškai sudėtingas anglų k. daiktavardis *untenantability* – neužfiksuotas. Ši JAV teisėje paplitusi nekilnojamo turto nuomos sąvoka, iliustruojama (1) pavyzdyje, dažnai virsta nuomos sutarčių ginčo objektu ne tik JAV, bet ir Lietuvoje (anglų kalba sudarytų nuomos sutarčių atveju).

(1) JGB argued that the policy covered losses caused by the restriction of access to the property and by the “untenantability” of the property, as well as any expenses incurred to continue operating the property.¹

Nepaisant to, kad terminas *untenantability* neužfiksuotas žodynuose, vienokių ar kitokių įžvalgų į jo reikšmę ir vertimą galima gauti pažvelgiant į šio daiktavardžio pamatinio dėmens *tenantable* vertimą. Pavyzdžiui, Armalytės ir Pažūsio (1998: 484) teisės terminų žodyne būdvardis *tenantable* verčiamas taip: ‚įgalinantis būti nuomininku‘.

Atskirai pateikiama junginio *good tenantable repairs* *(JAV)* (*nuomos sutartyje nurodoma*) nuomininko pareiga išlaikyti išsinuomotą turtą tvarkingą¹ reikšmė. Nors pastaruoju atveju terminas *tenantable repair*, kurio dažnesni sinonimai yra *habitable repair*, *good repair* (Abbott 2008)², išties gali būti susijęs su nuomininko pareiga užtikrinti tinkamą nuomojamo turto būklę, ši pareiga kyla iš termino konkretaus teisinio konteksto (pavyzdžiui, sutarties sąlygų, nuomos trukmės), bet ne paties termino reikšmės. Neįmanoma paneigti to, kad pamatinis termino dėmuo – *repair* – reiškia ne pareigą, bet remonto darbus. Šiaip ar taip, žodyne nurodyta *tenantable* reikšmė, įgalinantis būti nuomininku³ bent jau iš pažiūros grindžiama suvokiamuoju šio morfologiškai sudėtingo būdvardžio dėmenų ryšiu: *tenant* „nuomininkas“ ir *able* „galintis, gebantis“. Toks suvokiamasis morfologiškai sudėtingo žodžio interpretavimas dažnu atveju gali neatitikti tikrosios žodžio reikšmės, nes morfologiškai sudėtingo žodžio reikšmė ne visuomet išplaukia iš jo dėmenų reikšmių sumos. Taigi netinkamas būdvardžio *tenantable* aiškinimas gali komplikuoti arba nulemti klaidingą juo paremtų sudėtingesnių derivatų aiškinimą. Jei *tenantable* išties reiškia „įgalinantis būti nuomininku“, ar *untenantable* reiškia „neįgalinantis būti nuomininku“, „neleidžiantis būti nuomininku“ ar pan.? Ar šiuo vediniu grindžiamas daiktavardis *untenantability* gali reikšti „neįgalinimas būti nuomininku“ ar ką kita? Akivaizdu tai, kad nė vienas šių svarstymų nepadedą tinkamai į lietuvių kalbą išversti (1) pavyzdyje pavartotos nagrinėjamos sąvokos ir paties sakinio.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos anglų k. teisės termino *untenantability* vertimo problemos siekiant atskleisti visas aplinkybes, būtinas teisingam šio morfologiškai sudėtingo termino semantikos įvertinimui ir jo vertimui į lietuvių kalbą.

2. Morfologiškai sudėtingų žodžių darybinė reikšmė

2.1. Nors žodžių daryba dažnai nagrinėjama apeliuojant į nuosekliosios morfologijos principus, iš tiesų ji retai būna visiškai nuosekli. Nuosekliosios morfologijos principai, iliustruojami pamatinio dėmens ir pridėdamos morfemos reikšmių sumos pavyzdžiu, aiškiausiai atsiskleidžia fleksijų morfologijoje. Tai nenuostabu, nes fleksijų morfologija, būdama iš esmės produktyvi ir nuspėjama, neformuoja leksikos klodų. Todėl ji yra mažiausiai veikiamą arbitralaus reikšmių kitimo: žodžio pamatinio dėmens ir gramatinės fleksijos reikšmių suma privalo būti skaidri tam, kad užtikrintų produktyvų ir prognozuojamą kalbos funkcionavimą. Kitaip nei fleksijų morfologija, darybinė (derivacinė) morfologija apeliuoja į leksikos reiškinius, kurie dažnu atveju būna nenuoseklūs arba asimetriški (Bauer 2003: 96–98; Haspelmath ir Sims 2010: 93–95; Aronoff ir Fudeman 2023: 134–141). Kitaip tariant, priešdėlinės, priesaginės ar dūrinių derivacijos taisyklės nebūtinai generuoja tokį rezultatą – t. y. vedinį, kurio reikšmę galima nuspėti iš jo morfologinių komponentų reikšmių sumos. Taip pat minėtina, kad darybinė morfologija neapsiriboja vedinių semantikos nenuoseklumais; be to, jai

būdinga ir darybos asimetrija. Tokiais atvejais, vadovaudamasis paprastos morfolginės struktūros analize, versdamas nepažįstamą morfologiškai sudėtingą sąvoką arba bandydamas sukurti morfolginį naujadarą vertėjas gali nueiti klaidingu keliu.

Paprasčiausiais atvejais pamatinio žodžio ir vedinio reikšmynams neretai būdinga semantinė asimetrija, kaip parodoma būdvardžių su neigiamuoju priešdėliu vertimo problemoms skirtame Ratkaus (2020: 60–63) straipsnyje. Pavyzdžiui, palyginkite Oksfordo mokomajame žodyne (OALD) užfiksuotą anglų k. būdvardžio *comfortable* ir jo neigiamosios formos *uncomfortable* reikšmių inventorių.

1 lentelė.

Būdvardžio *comfortable* ir jo neiginio reikšmės

Iš 1 lentelės matyti, kad būdvardžio *comfortable* 1–3 reikšmės atitinka jo neiginio 1–3 reikšmes. Šios pamatinio žodžio ir vedinio semantikos branduolio atitikties sudaro klasikinį nuosekliosios morfolgijos pavyzdį, liudijantį tai, kad darybos metu žodis pasipildo panaudoto morfolginio dėmens (derivacinės morfemos) reikšme ir funkcija nekeisdamas savo reikšmės turinio. Vis dėlto iš 1 lentelės aiškėja ir abipusė semantikos asimetrija, kadangi pamatinio žodžio *comfortable* 4 ir 5 reikšmės nepersikelia į vedinio reikšmyną, o vedinio *uncomfortable* 4 reikšmė – autonomiška pamatinio žodžio semantikos atžvilgiu.

Tokie semantinės asimetrijos reiškiniai neapsiriboja priešdėliniais neiginiais, kurių derivacijoje nekinta pamatinio žodžio klasė. Jie taip pat būdingi ir platesniam derivacinių procesų ratui. Pavyzdžiui, anglų kalbos daiktavardžio morfema *-ity*, naudojama išgauti daiktavardžius iš būdvardžių kamienų, derivacijoje apsiriboja tik viena iš kelių pamatinio žodžio reikšmių (Chapin 1967: 105–106).

(2a) Alice is civil to Bill > Alice's civility to Bill

(2b) Harry bought a civil suit > *The civility of Harry's suit

(3a) Joe is partial to cream cheese > Joe's partiality to cream cheese

(3b) His success was partial > *The partiality of his success

Chapino (1967: 105–106) pateikiami pavyzdžiai (2a, b) ir (3 a, b) iliustruoja pamatinių būdvardžių *civil* ‚mandagus, kultūringas‘ arba ‚civilinis‘ ir *partial* ‚šališkas‘ arba ‚dalinis; atliktas iš dalies‘ polisemiją. Įdomu tai, kad šių būdvardžių nominalizacija naudojant daiktavardžio morfemą *-ity* įmanoma tik vienoje iš reikšmių: *civility* ‚mandagumas, kultūringumas‘ ir *partiality* ‚šališkumas‘. Taigi *uncomfortable*, *civility*, *partiality* ir kitų panašių vedinių atveju darytina išvada, kad žodžių daryba ne visuomet leidžia prognozuojamai susieti derivato reikšmę su pamatinio žodžio reikšme. Be to, žodžių daryboje ne visuomet įmanoma prognozuoti derivacinio proceso taikymo apimtį.

Net ir ganėtinai produktyviems darybos procesams būdingi jų produktyvumą siaurinantys struktūriniai apribojimai. Pavyzdžiui, anglų

k. veiksmazodžio galūnė *-en*, naudojama sudaryti veiksmazodžius iš būdvardžių kamienų (*black* ‚juodas‘ > *blacken* ‚pajuosti, pajuodinti, ištepti juodai‘, *loose* ‚laisvas, palaidas‘ > *loosen* ‚atlaisvinti, at(s)palaiduoti‘, *fat* ‚riebus, storas‘ > *fatten* ‚riebėti, riebinėti, storinti‘) jautri segmentiniams apribojimams (Plag 2018: 59–68). Taip, jei paskutinis pamatinio žodžio kamieno segmentas yra ne obstruentas arba kamieną sudaro daugiau nei vienas skiemuo, derivacija naudojant galūnę *-en* tampa neįmanoma: *fine* ‚geras, tinkamas‘ > **finen*, *low* ‚žemas‘ > **lowen*, *expensive* ‚brangus‘ > **expensiven* ir t.t. Jau minėtos veiksmazodžio galūnės *-ity* produktyvumą ribojanti aplinkybė – galimas skiemenų dubliavimasis žodžio baigmenyje (**completeness*, *obsolescence*, **candidness*), kuris nulemia alternatyvios darybinės priemonės *-ness* panaudojimą (*completeness* ‚baigtumas, visuma‘, *obsolescence* ‚senumas, nusidėvėjimas‘, *candidness* ‚atvirumas‘).

Vertėjams itin aktualūs tie atvejai, kai darybinės priemonės panaudojimas blokuojamas ne vienokio ar kitokio struktūrinio faktoriaus, o sąvokos *a priori* egzistavimo leksikoje morfologiškai paprasto žodžio arba alternatyvios darybos priemonės pavidalu. Tokiu būdu kalbos ekonomijos principas leidžia išvengti bereikalingo sinonimų dubliavimosi arba dviprasmybės. Pavyzdžiui, veiksmo dalyvio ne savo noru reikšmę turintys vediniai su galūne *-ee* *supervise* > *supervisee*, *train* > *trainee* ir kt.) neįmanomi tais atvejais, kai norimos išgauti sąvokos vieta leksikoje – užimta. Taip daiktavardiniai vediniai *teach* ‚mokyti‘ > **teachee* arba *treat* ‚gydyti‘ > **treatee* neįmanomi dėl jau egzistuojančių daiktavardžių *pupil* ‚mokinys‘, *student* ‚mokinys, studentas‘ ir *patient* ‚ligonis‘ ir pan.

Kitais atvejais apskritai sunku įvardinti sinchroniškai reikšmingą dėsningumą ar aplinkybes, nusakančias netaisyklingos vedinio semantikos savybes arba derivacijos proceso asimetriškumą. Pavyzdžiui, OALD ir kituose žodynuose išskiriamos dvi anglų k. daiktavardžių galūnės *-ity* reikšmės: (1) savybė, ypatybė; (2) būseną. Daugelis *-ity* vedinių išties turi savybės ir/ar būsenos reikšmę: plg. *pure* ‚tyras‘ > *purity* ‚tyrumas‘, *rational* ‚racionalus‘ > *rationality* ‚racionalumas‘, *complex* ‚sudėtingas‘ > *complexity* ‚sudėtingumas‘, *legal* ‚teisėtas‘ > *legality* ‚teisėtumas‘ ir t.t. Vis dėlto egzistuoja ir nemažai *-ity* vedinių, nepaklūstančių jokiui dėsningumui: *native* ‚vietinis, gimtasis‘ > *nativity* ‚(Kristaus) gimimas‘, *opportune* ‚tinkamas (laike), parankus‘ > *opportunity* ‚proga‘, *prior* ‚ankstesnis, buvęs‘ > *priority* ‚pirmenybė, prioritetas‘ ir kt. Šnekamosios lietuvių kalbos bendrinių daiktavardžių galūnė *-ienė*, naudojama sudaryti ‚žmonos‘ reikšmę turinčius vedinius, turi gana netaisyklingą distribuciją: *prezidentas* > *prezidentienė*, *viršininkas* > *viršininkienė*, bet *vadovas* > **vadovienė*; *daktaras* > *daktarienė*, bet *chirurgas* > **chirurgienė*, *gydytojas* > **gydytoji* ir t.t.

Galima reziumuoti, kad nors leksikos reiškinių visuma (įskaitant ir darybinės morfologijos reiškinius) sudaro dėsningą sisteminių reiškinių, jie neretai išeina į sistemos užribius. Viena svarbiausių leksikos semantinio neprognozuojamumo ar asimetriško funkcionavimo priežasčių – tai, kad leksika ir jos dedamieji sudaro per šimtmečius susiformavusius margus kalbos klotus, veikiamus natūralių reikšmių ir funkcijų istorinės kaitos

procesų. Net ir iš pažiūros produktyvūs derivacinės morfologijos procesai nusako ne visus konkretų formantų turinčius vedinių pavyzdžius, o tik jų dalį, nes kalboje dažnai pasitaikantys konkretūs morfologiniai dariniai gali liudyti kadaise produktyvų procesą, palikusių turtingą vedinių klodą, bet nebepajėgų ar menkai pajėgų generuoti naujas formas. (Tokia yra anglų kalbos daiktavardžio priesaga *-ment*.) Kitais atvejais dalis konkretų formantų turinčių darinių yra paveldėti, dalis – skolinti iš kitų kalbų ir tik dalis generuojami pagal dar galiojančią taisyklę. Būtent tokie yra anglų kalbos *-able* derivatai, kuriems priklauso ir nagrinėjamas morfologiškai sudėtingas terminas *untenantability*.

Baziniai morfologinės ir semantinės analizės įgūdžiai – būtini norint tinkamai įvertinti retai pasitaikančios morfologiškai sudėtingos sąvokos reikšmę ar bandant sudaryti morfologiškai sudėtingą vedinį vertimo kalboje. Tokios žinios ir įgūdžiai – aktualūs vertėjams, kadangi jie sudaro esminę vertėjo kalbos kompetencijos ir gebėjimų dalį.

2.2. Nors *untenantability* reikšmė aiškiausiai atsiskleidžia konkrečiuose šio termino pavartojimo kontekstuose, jo reikšmės branduolys išplaukia iš jo derivacinės struktūros. Svarbu iš karto pastebėti tai, kad nors daiktavardis *untenantability* turi baigmenį *-ability*, šis baigmuo niekaip nesusijęs su anglų k. daiktavardžiu *ability* ‚galėjimas, gebėjimas‘. Nagrinėjamo daiktavardžio pamatiniu dėmeniu einantis būdvardis *tenantable* taip pat nesusijęs su anglų k. modaliniu būdvardžiu *able* [ˈeɪbəl] ‚galintis, gebantis‘. Jo baigmuo *-able* [əbl] – skolinys iš senosios prancūzų k. *-able*, kurio ištakos siekia lotynų k. priesagą *-(ā)bilis*, naudojamą būvardžių daryboje prijungiant šią priesagą prie veiksmazodžio kamieno (Hoad 1996: 2; taip pat žr. Ratkus 2020: 63–64). Kadangi anglų k. būdvardis *able* ir galūnė *-able* – niekaip nesusiję, būdvardžio *tenantable* ir daiktavardžio *untenantability* reikšmės negalima aiškinti apeliuojant į anglų kalbos modalinius žodžius *able* ar *ability*; šiuo atveju bet kokios formos ar modalinės reikšmės sąsajos – grynas atsitiktinumas. Taigi *untenantability* darybinė reikšmė nėra dėmenų *tenant* ‚nuomininkas‘ ir *ability* ‚galėjimas, gebėjimas‘ reikšmių suma, o daiktavardis *untenantability* negali būti suvokiamas kaip nuomininko pajėgumas nuomotis turtą.

Terminas *untenantability* – tai būdvardžio *untenantable* nominalizacija, sudaryta panaudojant daiktavardžio galūnę *-ity*. Kaip minėta 2.1., šią galūnę turintys daiktavardžiai paprastai turi savybės, ypatybės arba būsenos/būklės reikšmę (Plag 2018: 91). Savo ruožtu būdvardis *untenantable* yra morfologiškai sudėtingas, nes jį sudaro neigimo priešdėlis *un-*, daiktavardžio kamienas *tenant* ‚nuomininkas‘ ir būdvardžio galūnė *-able*, naudojama sudaryti būdvardžius iš veiksmazodžių arba daiktavardžių kamienų.

tenant → tenantable → untenantable → untenantability

Iš daiktavardžio *untenantability* derivacijos grandinės matyti, kad nors šio žodžio branduolyje glūdi daiktavardis *tenant* ‚nuomininkas‘, pamatinis žodis, nuo kurio atsispiria nagrinėjamas terminas yra būdvardis *(un)tenantable*. Taigi daiktavardžio *untenantability* reikšmė aiškintina

būtent neigiamąjo būdvardžio *untenantable* ir jo teigiamosios formos *tenantable* pagrindu.

Būdvardžio galūnės *-able* reikšmė ir funkcijos gerai išstudijuotos (Marchand 1969: 229–232; Miller 2012: 225–232; Dixon 2014: 260–261). Tai – produktyvi anglų k. priesaga, dažniausiai naudojama išgauti būdvardžius iš veiksmazodžių (pavyzdžiui, *change* ‚keisti(s)‘ > *changeable* ‚besikeičiantis, nepastovus; *read* ‚skaityti‘ > *readable* ‚įskaitomas‘). Paprastai tokie vediniai turi tendencijos, polinkio į būseną/būklę ar veiksmą reikšmę. Be to, priesaga *-able* naudojama išgauti būdvardžius iš daiktavardžių (Bauer et al. 2013: 294; Plag 2018: 94). Pavyzdžiui, iš daiktavardžio *jeep* ‚džipas‘ išgautas būdvardis *jeepable* nusakymas kelio savybes reiškia ‚toks nelygus arba siauras, kad tampa neįveikiamas motoriniam transportui, išskyrus džipus‘ (MWD). Iš daiktavardžio *road* ‚kelias‘ išgautas būdvardis *roadable* nusako transporto priemonę, ‚pajėgią riedėti keliais tarsi vienu ar daugiau ratų varomas automobilis‘ (MWD). Šie ir kiti tipiniai iš daiktavardžių išgauti būdvardžių vediniai su priesaga *-able* (pavyzdžiui, *marriageable*, *kitchenable*, *avalanchable*, *braillable* ir kt.) pasižymi taisyklinga ir prognozuojama tinkamumo įvardijamai funkcijai semantika: modifikuodami daiktavardį tokie būdvardžiai nurodo į daiktavardžio referento polinkį, suderinamumą arba tinkamumą būdvardžio reikšmės branduolio reiškiamai sąvokai ar funkcijai. Pavyzdžiui, junginio *marriageable person* referentas *person* ‚asmuo‘ suponuoją tokį asmenį, kuris yra tinkamas arba suderinamas su išvestinio būdvardžio *marriageable* ‚tinkamas vedyboms‘ pamatinio žodžio *marriage* reiškiamą ‚vedybų‘ funkcija. Tokį tinkamumą ar suderinamumą lemia referento inherentinės arba esminės, neatskiriamos ypatybės, įskaitant tinkamą amžių, išvaizdą, socialinę, turtinę padėtį ir kt.

2.3. Kaip ir minėtieji būdvardžiai, *tenantable* – tipinis būdvardis, išgautas iš daiktavardžio prie jo prijungiant būdvardžio galūnę *-able*. Svarbu pastebėti, kad *tenantable* ir jo neigiamoji forma *untenantable* – tai nėra vien šiuolaikinės anglų kalbos vediniai, bet ilgą istoriją turintys žodžiai. Solidžiausiame ir autoritetingiausiame anglų kalbos žodžių ir jų reikšmių istorijos šaltinyje – Oksfordo anglų kalbos žodyne (OED) – pirmieji būdvardžio *tenantable* pavartojimai užfiksuoti 1542 m., o ankstyviausi neigiamosios jo formos *untenantable* pavartojimai siekia 1661 m. Kadangi daiktavardis *tenant* ‚nuomininkas‘ (1292 ir 1330 m.) paliudytas gerokai iki ankstyviausiųjų (*un*)*tenantable* paliudijimų, nėra abejonių dėl to, kad jis ir yra etimologinis vedinio *tenantable* šaltinis. Žodyne OED užfiksuotos dvi *tenantable* reikšmės.

1. Capable of being tenanted or inhabited; fit for occupation. Also figurative.
‚Galintis bu#ti iš(si)nuomotas arba apgyvendintas; tinkamas bu#ti apgyvendintas. Taip pat perk. r.‘
2. Befitting a tenant. rare.
‚Atitinkantis nuomininką. reta.‘

OED žodyne pateikiama 1 reikšmė aktuali būdvardžio *(un)tenantable* ir iš jo išgauto daiktavardžio *untenantability* semantikos aiškinimui. Svarbu, kad ši reikšmė visiškai atitinka taisyklingą darybinę *-able* galūnę turinčių denominaliųjų derivatų reikšmę (žr. 2.2.). Kaip ir jau minėtais atvejais, *(un)tenantable* ir *(un)tenantability* nurodo į pažymimojo žodžio ypatybes, lemiančias tai, kad daiktavardžio referentas (pavyzdžiui, patalpos, pastatas ir pan.) yra toks, kad gali būti išsinuomotas arba apgyvendintas arba yra „tinkamas būti apgyvendintas“. Tai yra nusistovėjusi būdvardžio *tenantable* ir daiktavardžio *tenantability* reikšmė, egzistuojanti jau 400 metų.

Papildomas šią reikšmę pagrindžiantis įrodymas – būdvardžio *tenantable* vartojimas stabiliose žodžių junginiuose. Vienas dažniausiai vartojamų tokių junginių – jau minėtas teisės terminas *tenantable repair*. Oksfordo teisės terminų žodyne (Martin 2003: 493) *tenantable repair* apibrėžiamas taip: „The maintenance of a property in a condition fit for letting to a tenant“ („Nekilnojamo turto priežiūra, užtikrinanti jos tinkamą būklę išnuomoti nuomininkui“). Šį teisės terminą sudarančiame junginyje būdvardis *tenantable* nedviprasmiškai siejamas su pažymimojo žodžio referento fizinėmis charakteristikomis, nusakančiomis referento (t. y. nekilnojamo turto) tinkamumą nuomai. Tokią junginio *tenantable repair* reikšmę liudija ir kiti specializuoti teisės terminų šaltiniai arba specializuoti veikalai, pavyzdžiui žr. Rapalje ir Lawrence (1997: 1259) ir Hepburn (2001: 401). Vieną tiksliausių *tenantable* apibrėžčių teisės terminologijai skirtos monografijos terminų rodyklėje-priede pateikia Nolfi (2009: 467): „a property that is habitable merely because its electric, heat, plumbing, and water systems are in working condition“ („tinkamas apgyvendinimui ryšium su nekilnojamojo turto elektros, šildymo, santechnikos ir vandens sistemų tvarkinga būkle“).

Jei būdvardis *tenantable* reiškia „tinkamas nuomai“, tuomet jo neiginys *untenantable* reiškia „netinkamas nuomai“, o daiktavardis *untenantability* turi „netinkamumo nuomai“ reikšmę. Taigi galime prieiti išvados, kad termino *untenantability* darybinė „netinkamumo nuomai“ reikšmė sutampa su žodynuose užfiksuota jo pamatinių dėmenų reikšme, leidžiančia patikslinti ir susiaurinti termino leksinę apimtį, susiejant ją su referento fizinėmis ypatybėmis.

3. *Untenantability* vartojimas teisės kontekstuose

3.1. Vienas patikimiausių žodžio reikšmės nustatymo ar tikrinimo būdų – jo vartojimas kontekste. Tiek nagrinėjamas daiktavardis *untenantability*, tiek būdvardis *untenantable* gausiai vartojami teisės dokumentuose, ypač nuomos sutartyse. Kadangi abi šios sąvokos yra pripažinti ir ilgą vartojimo tradiciją turintys teisės terminai, dokumentuose jie ne visuomet atskirai apibrėžiami. Pavyzdžiui, sutartims skirtose teisės duomenų bazėje *Law Insider*³ ir kituose atviros prieigos šaltiniuose galima rasti įvairių *untenantable* ir *untenantability* pavartojimo kontekstų.

(4) Except as otherwise provided in this Lease, this Lease shall not terminate or be affected in any manner by reason of the damage or destruction, by fire or other casualty, in whole or in part, of the Parking Deck, or by reason of the untenability of the Premises, and Landlord shall be obligated to promptly repair, replace and restore the Parking Deck following any such damage or destruction by fire or other casualty. (Town Hall of Chapel Hill)

(5) As used in this lease, the term “untenantable” means reasonably incapable of being occupied for its intended use due to damage to the Premises or Building. Notwithstanding anything contained to the contrary in this Section 17, neither the Premises nor any portion of the Premises shall be deemed untenable if Tenant continues to actually occupy the subject portion of the Premises. (Law Insider)

(6) Notwithstanding any other terms and conditions of the Lease, if, due to the fault or negligence of Landlord or the failure of systems and equipment over which Landlord shall have control and not due to the fault or negligence of Tenant, third parties, Acts of God, Force Majeure, the Demised Premises are rendered untenable for a continuous period of at least 96 hours, then the rents reserved hereunder shall after such period of 96 hours abate pro rata per diem until the Demised Premises are again tenantable. (Law Insider)

(7) In the event of a taking or condemnation by any competent public authority of the entire Premises or such portion thereof as shall render the Premises untenable for the uses permitted herein, as defined in Section 7.1 hereof, the term of this Sublease shall cease and terminate as of the effective date of such taking or condemnation, all unpaid or prepaid rents shall be prorated, and Sublessee shall have no claim against Sublessor for the value of any unexpired term of this Sublease. (Law Insider)

(8) In the event of a Force Majeure event that results in the Untenantability of the Premises, as defined below, then Landlord shall be required to reduce the Rent payable under this Lease to the extent of such Untenantability. For purposes hereof, “Untenantability” shall occur when the Premises, or any portion thereof, cannot be accessed or used and occupied as intended by Tenant in the normal course of Tenant’s business, as reasonably determined by Tenant, and in compliance with Applicable Law. This provision shall apply when Tenant is unable to and in fact does not utilize all, or a portion consisting of at least 20% of the Premises, in the normal course for the conduct of its business. (University of California)⁴

Iš pateikiamų teisės dokumentų ištraukų (4)–(6) matyti, kad sąvokos *untenantable* ir *untenantability* yra arba eksplicitiškai apibrėžiamos, arba jų „netinkamumo nuomai arba gyvenimui patalpose dėl jų blogos ar netvarkingos būklės“ reikšmė išplaukia iš sakinio konteksto. Kitų ištraukų kontekstuose (7)–(8) nepateikiamos nei naudojamų sąvokų apibrėžtys, nei jų reikšmę galinčios netiesiogiai nusakyti kontekstinės užuominos. Vis dėlto tai nereiškia, kad tokiuose kontekstuose sąvokos *untenantable* ir *untenantability* nutolsta nuo savo įprastinės reikšmės ir gali būti interpretuojamos plačiai. Šie pavyzdžiai tiesiog parodo, kad nusistovėjusios sąvokos nuomos sutartyse detalizuojamos nevienodai.

Nors (8) ištraukoje terminas *untenantability* susiejamas su nuomininko galimybės patekti į nuomojamas patalpas ar gyventi jose netekimu, tai savaime nereiškia, kad iš paties nuomininko išplaukiantis negalėjimas naudotis patalpomis prilygsta „netinkamumui nuomai“. Tokiais atvejais tiksli *untenantability* reikšmės apimtis nustatoma

vadovaujantis galiojančiais įstatymais („Applicable Law“), teismų praktika ir pan. Šiaip ar taip, iš pateikiamų teisės dokumentų ištraukų matyti, kad visais atvejais sąvokų *untenantable* ir *untenantability* pažymimasis žodis – negyvo objekto reikšmę turinčios sąvokos *premises*, patalpos, *building*, pastatas ir pan. Todėl *untenantability* nusako tik tokio objekto netinkamumą nuomai jo fizinių, neatskiriamų ypatybių pagrindu.

Nagrinėjant sąvokų *untenantable* ir *untenantability* vartojimą kontekstuose negalima išleisti iš akių tos aplinkybės, kad nuomos sutartys ir panašūs dokumentai nesudaro paties patikimiausio šių terminų reikšmės ir taikymo įrodymo, nes tokie dokumentai, jų turinys ir juose vartojamos sąvokos sudaro teismo ginčo objektą. Todėl patikimiausias *untenantability* reikšmės ir taikymo šaltinis – teismų praktika grindžiama šio ir kitų panašių ginčijamų terminų reikšmės aiškinimais.

3.2. Specifinė teisinė termino *untenantability* reikšmė įtvirtinta JAV civilinėje teisėje. Duomenų bazėje *Justia US Law*⁵ pateikiama daug nuorodų į konkrečių JAV valstijų šiuo klausimu aktualius įstatymus, teismų nutartis ir kitus teisės aktus. Iš šių dokumentų aiškėja, kad nepaisant daugelio bandymų per daugiau kaip šimtmetį ginčyti *untenantability* reikšmę teismuose, JAV, Naujosios Zelandijos ir kiti teismai nuosekliai laikosi pozicijos, kad termino *untenantability* reiškia „netinkamumo nuomai“ sąvoka susijusi tik su fizinėmis, neatskiriamomis nuomojamo nekilnojamo turto savybėmis ir negali būti aiškinama išplėstai siejant „netinkamumą nuomai“ su paties nuomininko galimybėmis naudotis nuomojamu turtu⁶.

Tokios išvados prieinama ir specializuotoje teisinėje literatūroje. Autoritetingiausiame nuomos teisei skirtame ir advokatų bei teisėjų naudojamame veikle *Friedman on Leases* (Berman 2017: §9:5) jo autorius nuodugniai išnagrinėja daugelio dešimtmečių JAV teismų praktiką ir precedentų istoriją įvairiais ginčijamais turto nuomos klausimais, skirdamas visą skyrių sąvokai *untenantability*. Friedmanas prieina išvados, kad teismai niekada nenukrypo nuo konvencinės *untenantability* reikšmės interpretacijos, siedami šią sąvoką tik su nuomojamo pastato ar patalpų netinkamumu naudoti ar jose gyventi dėl aiškiai apčiuopiamų pastato ar patalpų trūkumų. Tokie trūkumai paprastai susiję su žalos atsiradimu, pavyzdžiui bloga ar nepakankama priežiūra, inherentinėmis struktūrinėmis pastato ar patalpų problemomis, dėl išorinio poveikio atsiradusios žalos ir t. t. *Untenantability* „netinkamumas nuomai“ suponuoja ne tik specifinį žalos šaltinį – paprastai drėgmę, vandenį, ugnį, vėją, statybų defektą, atsitiktinę destruktiją – kuriam pašalinti nepakanka nuomininko atliekamos paprastos buitinės priežiūros, bet tokia žala negali būti laikina ar trumpalaikė. „Netinkamumas nuomai“ pripažįstamas tuomet, kai besitęsianti arba viršydama nustatytą trukmę, žala kliudo pastato ar patalpų naudojimui pagal nuomos sutartyje nustatytą paskirtį.

Sąvokų *untenantability* ir *untenantable* aiškinimas specializuotoje nuomos teisės literatūroje reikšmingai patikslina jų principinę vartoseną teisės praktikoje. Šių sąvokų vartojimas teisiniuose kontekstuose

nepalieka abejonių dėl jų leksinės apimties, kuri iš esmės sutampa su šių sąvokų darybine reikšme (žr. 2.2.–2.3.).

4. Išvados

Morfologiškai sudėtingi žodžiai kelia rimtų iššūkių ne tik kalbininkams – teoretikams, bet ir vertėjams. Nors kalbos leksikos visuma paklūsta sistemingam aprašymui, istoriniai reikšmės ir funkcijų kaitos procesai, analogija, leksikalizacija, pragmatinės aplinkybės ir kiti veiksniai lemia tai, kad daugeliui leksikos vienetų – ypač morfologiškai sudėtingų žodžių – būdinga neprognazuojama semantika, netaisyklinga daryba, funkcionavimas ir kt. Būtent tokie yra baigmenį *-able* turintys anglų kalbos vadiniai, sudarantys mišrią žodžių grupę. Jai priklauso ir nagrinėjama sąvoka *untenantable* bei iš jos išgautas daiktavardis *untenantability*.

Šios sąvokos – specifinės reikšmės teisės terminai, neužfiksuoti paprastuose žodynuose. Nors juos sudaro gerai atpažįstami dėmenys – neigimo priešdėlis *un-*, daiktavardis *tenant* „nuomininkas“, su modaliniu būdvardžiu *able* „galintis, gebantis“ sutampanti būdvardžio galūnė *-able*, daiktavardžio galūnė *-ity* – bandymas pasikliauti intuicija bandant nuspėti *untenantability* reikšmę iš jo dėmenų sumos gali nuvesti klaidingu keliu. Iš dalies todėl *Anglų-lietuvių kalbų teisės žodyne* (Armalytė ir Pažūsis 1998: 484) pateikiamas *tenantable* vertimas „igalinantis būti nuomininku“ tik aptakiai nusako jo reikšmės turinį. Toks nagrinėjamo termino vertimas sudaro pavojingos dviprasymės galimybę, nes „igalinimą“ būti nuomininku galima sieti su įvairiais galimybę nuomotis turtą lemiančiais veiksniais arba tokios galimybės netekimo priežastingumais. Vis dėlto atidžiai kontekstą vertinantis ir specialiųjų morfologijos ir semantikos žinių turintis vertėjas pastebės, kad *untenantability* – tai ne vienas iš daugelio paprastų baigmenį *-able* ar *-ability* turinčių žodžių, bet specifinės reikšmės terminas.

Straipsnyje įrodinėjama, kad nepaisant sudėtingos termino *untenantability* struktūros, jo morfologinė sandara ir funkcionavimas sakinyje suteikia esminių įžvalgų į jo reikšmę. Būdamas sudarytas iš daiktavardžio *tenant* „nuomininkas“ kamieno ir būdvardžio priesagos *-able*, nagrinėjamo termino pamatinis dėmuo priklauso nedidelei tokios darybos būdvardžių grupei, turinčiai taisyklingą, prognozuojamą semantiką. Tokie būdvardžiai paprastai modifikuoja negyvo objekto reikšmę turintį pažymimąjį žodį, nurodydami į jo referento esmines, neatskiriamas ypatybes. Taigi išnagrinėjus morfologinę *untenantability* sandarą išryškėja šio termino „netinkamumo nuomai“, „nenuomotinumo“ reikšmė. Šią derivacinę termino reikšmę papildomai patvirtina ir nagrinėjamo termino pamatinio dėmens *tenantable* istorija bei reikšmė, užfiksuota autoritetingajame *Oksfordo anglų kalbos žodyne* (OED). Nagrinėjamų sąvokų vartoseną teisės kontekstuose leidžia įsitikinti nustatytos termino reikšmės teisingumu ją papildant dalykine nuomos teisės specifika. Čia svarbiausia – tai, kad „netinkamumas nuomai“ gali

būti siejamas tik su fizinėmis, esminėmis pažymimojo žodžio referento (pavyzdžiui, pastato, patalpų ir pan.) savybėmis.

Literatūra

- Abbott, Damien. 2008. *Encyclopedia of Real Estate Terms*. 3rd edn. London: Delta Alpha Publishing. Adresas atviroje prieigoje: https://www.realestateredefined.com/about_encyclopedia.html
- Armalytė, Olimpija ir Lionginas Pažūsis. 1998. *Anglų-lietuvių kalbų teisės žodynas*. Vilnius: ABA CEELI, Alma Littera.
- Aronoff, Mark ir Kirsten Fudeman. 2023. *What is Morphology?* 3rd edn. Chichester: John Wiley & Sons Ltd
- Bauer, Laurie. 2003. *Introducing Linguistic Morphology*. 2nd edn. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bauer, Laurie, Rochelle Lieber ir Ingo Plag. 2013. *The Oxford Reference Guide to English Morphology*. New York: Oxford University Press.
- Berman, Andrew. (ed.) 2017. *Friedman on Leases*. 6th edn. New York: PLI Press.
- Chapin, Paul G. 1967. *On the Syntax of Word-Derivation in English*. Bedford (MA): The Mitre Corporation.
- Dixon, R. M. W. 2014. *Making New Words: Morphological Derivation in English*. New York: Oxford University Press.
- Haspelmath, Martin ir Andrea Sims. 2010. *Understanding Morphology*. 2nd edn. London: Hodder Arnold.
- Hepburn, Samantha. 2001. *Principles of Property Law*. London: Cavendish Publishing.
- Hoad, Terry F. 1996. *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press.
- Marchand, Hans. 1969. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation: A Synchronic-Diachronic Approach*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Martin, Elizabeth A. (ed.) 2003. *A Dictionary of Law*. 5th edn. Oxford: Oxford University Press.
- Miller, D. Gary. 2012. *Latin Suffixal Derivatives in English and Their Indo-European Ancestry*. 2nd edn., with additions and corrections. Oxford: Oxford University Press.
- Plag, Ingo. 2018. *Word-Formation in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rapalje, Stewart ir Robert L. Lawrence. 1997. *A Dictionary of American and English Law, with definitions of the technical terms of the canon and civil laws*. Vol. II. Union, NJ: The Lawbook Exchange, Ltd.
- Ratkus, Artūras. 2020. Morfologiškai sudėtingų būdvardžių su neigiamuoju priešdėliu vertimo problemos. *Vertimo studijos* 13. 58–69.

Žodynai

MWD: Merriam-Webster Dictionary. <https://www.merriam-webster.com>

OALD: 2021. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 10th edn. Oxford: Oxford University Press. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

OED: The Oxford English Dictionary. Oxford: Oxford University Press. <https://www.oed.com>

Notes

- 1 Šaltinis: <https://www.mckoolsmith.com/assets/htmldocuments/Nevada%20District%20Court%20Denies%20Insurer.pdf> (žiūrėta 2022-11-30).
- 2 Abbott (2008) Encyclopedia of Real Estate Terms enciklopedija atvirojoje prieigoje: https://www.realestatedefined.com/html/terms_defined/tenantable_repair.html
- 3 Šaltinis: <https://www.lawinsider.com/clause/untenantability> (žiūrėta 2022-11-30).
- 4 Šaltinis: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiIsPrviMLvAhVhl4sKHdm0AUQQFjAAegQIARAD&url=https%3A%2F%2Fwww.ucop.edu%2Freal-estate-services%2F_files%2Fdocuments%2Fleasing%2FL101_uc_as_ten.doc&usq=AOvVaw1NhNc6gTsau6KEzFuhVaEA (žiūrėta 2022-11-30).
- 5 Šaltinis: <https://law.justia.com/wisconsin/2010/704/704.07.html> <https://law.justia.com/codes/michigan/2018/chapter-554/statute-act-42-of-1917/section-554.201/> <https://law.justia.com/codes/tennessee/2010/title-66/chapter-7/66-7-102/> <https://law.justia.com/codes/new-york/2012/isc/article-54/5401/> <https://law.justia.com/codes/california/2016/code-civ/division-3/part-4/title-5/chapter-2/section-1941.1/> (žiūrėta 2022-11-03).
- 6 Pavyzdžiui, žr. teismų nutartis šiose bylose: New Henry & John Corp. v Rainbow Rest., Inc. (2006), Russell v Robinson (2011), Rivera v. Shivers (2020) ir kt. Šaltiniai: <https://law.justia.com/cases/new-york/other-courts/2006/2006-51245.html> <https://brookfields.co.nz/publications/property-real-estate/264-untenantable-revisited> <https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/2020/g057919.html> (žiūrėta 2022-09-08).